

**PROFESORA KĀRLA DIŠLERA
XXII KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU TIESAS PROCESA IZSPĒLES**

komandas

Jēčetri

Analīze par Satversmes tiesas 2027. gada 1. augustā ierosināto lietu Nr. 2027-111-11 “Par Saeimas 2005. gada 15. decembra likuma “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes ievada ceturtajai rindkopai, Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un Latvijas Republikas Satversmes 77. pantam”.

Valsts prezidenta pozīcija

RĪGA 2020

Saturs

SAĪSINĀJUMI	3
KĀZUSA ATRISINĀŠANAI BŪTISKO FAKTU IZKLĀSTS	4
KOPSAVILKUMS	6
PROCESUĀLA RAKSTURA JAUTĀJUMI	7
Apstrīdētās tiesību normas un Satversmes tiesas kompetence	7
Tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu	9
Satversmes tiesas kompetence izskatīt tiesību normu atbilstību Satversmes ievadam.....	11
NEATBILSTĪBA SATVERSMES IEVADA CETURTAJAI RINDKOPAI UN SATVERSMES 1. PANTAM	14
NEATBILSTĪBA SATVERSMES 77. PANTAM.....	19
PAMATTIESĪBU IEROBEŽOJUMA KONSTITUCIONALITĀTES TESTS	22
LŪGUMS SATVERSMES TIESAI.....	25
NORMATĪVO AKTU UN IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS	26

SAĪSINĀJUMI

2005. gada 15. decembra likumu “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”	Grozījumu likums
Eiropas Cilvēktiesību konvencija	ECK
Eiropas Cilvēktiesību tiesa	ECT
Eiropas Savienības tiesa	EST
Latvijas Republikas Saeima	Saeima
Latvijas Republikas Satversme	Satversme
Satversmes tiesas likums	STL
Valsts prezidents Jānis Smirnovs	Pieteicējs

KĀZUSA ATRISINĀŠANAI BŪTISKO FAKTU IZKLĀSTS

- [1] Jānis Smirnovs jau vairākus gadus dzīvo kopā ar sava dzimuma partneri. Viņš kopā ar savu partneri apmeklē publiskus pasākumus un intervijās presei regulāri un brīvi stāsta par savām attiecībām tai skaitā par to, ka jau 2020. gadā ar savu partneri ir salaulājusies Dānijā.
- [2] Jānis Smirnovs arī vairākkārt izteicies, ka, tiklīdz tas Latvijā būs tiesiski iespējams, abi dzīvesbiedri labprāt “apprecētos” arī Latvijā.
- [3] 2027. gadā Latvijas normatīvajos aktos joprojām nav paredzēta iespēja viena dzimuma pāriem reģistrēt savas attiecības. Laulība ir tiesiski pieļauta tikai starp vīrieti un sievieti.
- [4] 20 Saeimas opozīcijas deputāti kopā ar valdošās koalīcijas partijas “Latvija un mēs” pārstāvošo deputātu Jāni Smirnovu bija izstrādājuši likumprojektu “Partnerattiecību reģistrācijas likums” un iesnieguši to Saeimā. Likumprojekts paredzēja tiesisko regulējumu pāriem, kuri dzīvo kopā, bet nav salaulājušies.
- [5] Jānis Smirnovs pēc Saeimas balsojuma par šo jautājumu nevēlējās izteikties, un no visām intervijām atteicās. Daudziem bija skaidrs, ka Jānis Smirnovs bija tik nerunīgs par sev personiski nozīmīgo jautājumu tikai tādēļ, ka viņš tobrīd tika uzskatīts par reālāko kandidātu uz Valsts prezidenta amatu, un nevēlējās savas izredzes uz šo augsto amatu pasliktināt ar sava viedokļa izteikšanu.
- [6] 2027. gada 1. jūnijā Jānis Smirnovs tika ievēlēts par Valsts prezidentu.
- [7] Jau nākamajā dienā pēc svinīgā solījuma došanas – 2027. gada 9. jūlijā – Valsts prezidents Jānis Smirnovs vērsās Satversmes tiesā. Pieteikums tika iesniegts, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 1. punktu. Ar pieteikumu Valsts prezidents Jānis Smirnovs apstrīdēja Saeimas 2005. gada 15. decembra likumu “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”, ar kuru grozīts Satversmes 110. pants, atbilstību Satversmes ievada

vārdiem “Latvija kā demokrātiska, tiesiska [...] valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību [...]”, Satversmes 1. pantam un Satversmes 77. pantam.

- [8] Ar Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2027. gada 1. augusta lēmumu ierosināta lieta Nr. 2027-111-11. Kolēģijas lēmuma rezolutīvā daļa formulēta šādi: - “Ierosināt Satversmes tiesā lietu “Par Saeimas 2005. gada 15. decembra likuma “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes ievada ceturtajai rindkopai, Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un Latvijas Republikas Satversmes 77. pantam”.

KOPSAVILKUMS

- [1] Satversmes tiesai ir pienākums izskatīt Satversmes Grozījuma likuma atbilstību pēc būtības gan Satversmes 1. pantam un tajā ietvertajam cilvēka cieņas principam, gan Satversmes 77. pantam, jo, pieņemot Grozījumu likumu, ir jāizvērtē arī tas, vai pati apstrīdētā norma neaizskar cilvēka cieņas ievērošanas principu, ko, kā Satversmes kodolā ietilpstošu principu, konstitucionālajam likumdevējam ir aizliegts grozīt.
- [2] Valsts prezidentam ir tiesības iesniegt abstraktās kontroles sūdzību, jo Valsts prezidenta rīcība ir vērsta, lai sakārtotu tiesību sistēmu, norādot uz Latvijas tiesiskajā sistēmā izveidojušos nepilnību, kura neparedz ģimeņu tiesisko attiecību regulējumu, un lai aizsargātu publiskās intereses, proti, lai nodrošinātu cilvēka cieņas principa ievērošanu pret visām Latvijas ģimenēm.
- [3] Satversmes tiesa var izskatīt likuma normas atbilstību Satversmes ievadam, jo uzskats, ka Satversmes ievads nav tieši piemērojams, lai izskatītu likumu atbilstību preambulai, nonāktu pretrunā ar Satversmes vienotības principu.
- [4] Likumdevējs nav izpildījis tam no Satversmes 110. panta pirmā teikuma izrietošo pozitīvo pienākumu nodrošināt arī viendzimuma partneru ģimenes juridisko, sociālo un ekonomisko aizsardzību.
- [5] Grozot cilvēka cieņas principu, kas ietilpst satversmes kodolā, nepieciešama Satversmes 77. pantā noteiktā tautas nobalsošana, jo faktiski, konkretizējot laulības jēdzienu Satversmē, ir sašaurināts Satversmes 1. pantā ietvertais visu cilvēku cieņas ievērošanas principa saturs.
- [6] Apstrīdētā norma nav pieņemta, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, jo Saeima, pieņemot Grozījumu likumu, nav ievērojusi Satversmes 77. pantā noteiktās procesuālās prasības. Apstrīdētajai normai nav leģitīma mērķa, jo sabiedrības tikumība ir mainījiesies kopš Grozījumu likuma pieņemšanas, un turklāt apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam.

PROCESUĀLA RAKSTURA JAUTĀJUMI

Apstrīdētās tiesību normas un Satversmes tiesas kompetence

- [1] Konstitucionālais likumdevējs Satversmē¹ ir iekļāvis un noteicis vienu no Satversmes tiesas kompetences aspektiem jeb Satversmes tiesā skatāmām lietām – kontrolēt likumu atbilstību Satversmei.² Arī STL³ 16. panta 1. punktā norādīta Satversmes tiesas kompetence izskatīt lietas par likumu atbilstību Satversmei.
- [2] Juridiskajā literatūrā norādīts, ka Satversme aptver (iekļauj) arī tos likumus, ar kuriem ir grozīta Satversme,⁴ tāpēc pirmšķietami varētu šķist, ka, ņemot vērā vertikālās konstitucionālās kontroles principu, Satversmes tiesa nevar vērtēt Grozījumu likuma⁵ atbilstību Satversmei. Tomēr jāprecizē, ka Satversmes tiesā pārbaudei pakļautas arī tās likumu normas, ar kurām izdarīti grozījumi Satversmē.⁶ Tas izriet no Satversmes tiesas kolēģijas atziņas, ka, ņemot vērā Satversmes tiesas mērķi, pretrunā ar Satversmi varētu nonākt secinājums, ka Satversmes tiesa nevar izskatīt tādu likumu atbilstību Satversmei, kas paredz grozīt Satversmi, bet nav pieņemti Satversmē noteiktā kārtībā,⁷ respektīvi, Satversmes tiesa ir tiesīga izskatīt jautājumu, vai, pieņemot Grozījumu likumu, Saeima nav pārkāpusi to pieņemšanas procesuālo kārtību. Šāda atziņa izriet arī no Satversmes tiesas judikatūras, ka *“likumiem, ar kuriem Saeima vai Latvijas pilsoņu kopums groza Satversmi, ir konstitucionāls rangs, ja tie pieņemti, ievērojot Satversmē noteiktās procedūras prasības”*.⁸ Iepriekš minētā sprieduma tēze ļauj secināt, ka Grozījumu likums ir konstitucionāla ranga tiesību norma tikai tad, ja tā ir pieņemta, ievērojot Satversmē noteiktās procesuālās prasības. Līdz ar to Satversmes tiesa ir kompetenta skatīt Grozījumu likuma atbilstību Satversmes 77. pantā noteiktajai procedūrai.

¹ Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis. 01.07.1993., Nr. 43.

² Rodiņa A., Spale A. 85. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa Valsts kontrole. Aut. kol. Prof. R. Baloža zin. vad. Rīgā: Latvijas Vēstnesis, 2013., 132. lpp

³ Satversmes tiesas likums. Latvijas Vēstnesis. 14.06.1996., Nr. 103.

⁴ Rodiņa A., Spale A. 85. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa Valsts kontrole. Aut. kol. Prof. R. Baloža zin. vad. Rīgā: Latvijas Vēstnesis, 2013., 137. lpp

⁵ Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. Latvijas Vēstnesis. 03.01.2006., Nr. 1.

⁶ Neimanis J. Satversmes tiesas procesa tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 123. lpp.

⁷ Par atteikšanos ierosināt lietu: Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 11. novembra lēmums. Nepublicēts; pieejams Satversmes tiesas kanclerijā.

⁸ Satversmes tiesas 2007.gada 29.novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 56.3. punkts.

- [3] Juridiskajā literatūrā norādīts, ka pieļaujot vienīgi procesuālo konstitucionālo kontroli, nav iespējams izslēgt pašu normu satura izvērtējamu.⁹ Respektīvi, lai atbildētu uz jautājumu, vai, pieņemot likumu, ar kuru tiek grozīta Satversme, ir vai nav ievērota likuma pieņemšanas kārtība, kā to paredz Satversmes 77. panta noteikumi, būtu nepieciešams vērtēt Satversmes grozījumu atbilstību pēc satura un būtības Satversmes 1. pantam.¹⁰ Šāda atziņa nenonāk pretrunā ar horizontālās kontroles aizlieguma principu, jo, ņemot vērā konstitucionālo tiesību attīstības tendences Satversmes kodola doktrīnā, nav izslēdzams, ka Satversmes tiesa varētu kontrolēt konstitūcijas normu savstarpējo atbilstību.¹¹
- [4] Kā zināms, tad Satversmes kodola būtība ir Latvijas valsts konstitucionālā identitāte un tās procesuālā aizsardzība (neaizskaramība), savukārt, Latvijas valsts iekārtas identitāti raksturo četri virsprincipi: demokrātiska valsts iekārta (šaurākā nozīmē), tiesiska valsts, sociāli atbildīga valsts un nacionāla valsts.¹² Cilvēka cieņas ievērošanas princips ir neatraujami saistīts ar tiesiskās valsts principu (*skatīt NEATBILSTĪBA SATVERSMES IEVADA CETURTAJAI RINDKOPAI UN SATVERSMES 1. PANTAM*), turklāt Satversmes kodols liedz konstitucionālajam likumdevējam grozīt Latvijas valsts konstitucionālo identitāti.¹³ Tāpēc, lai izvērtētu Satversmē noteiktās procedūras prasības, pieņemot Grozījumu likumu, ir jāizvērtē arī tas, vai pati apstrīdētā norma neaizskar cilvēka cieņas ievērošanas principu, kas, kā Satversmes kodolā ietilpstošs princips, konstitucionālajam likumdevējam ir aizliegts grozīt.
- [5] **Apkopojot iepriekš minēto, nav šaubu, ka Satversmes tiesai ir pienākums izskatīt Satversmes Grozījuma likuma atbilstību pēc būtības gan Satversmes 1. pantam un tajā ietvertajam cilvēka cieņas principam, gan Satversmes 77. pantam. Tādējādi lieta ir piekritīga Satversmes tiesai.**

⁹ Skat. sīkāk: Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009, 130. lpp.

¹⁰ Turpat.

¹¹ Rodiņa A., Spale A. 85. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Aut. kol. Prof. R. Baloža zin. vad. Rīgā: Latvijas Vēstnesis, 2013., 134. lpp

¹² Latvijas Republikas valsts prezidenta izveidotās Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis "Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu". Rīgā 2012. gada 17. septembrī, 145. un turpm. iedaļas, Pieejams: https://tzpi.lu.lv/files/2017/03/17092012_Viedoklis_2.pdf [skatīts 01.11.2020.].

¹³ Turpat, 365. iedaļa.

Tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu

- [6] STL 17. pants piešķir Satversmes tiesai kompetenci izskatīt atsevišķu valsts varas institūciju vai amatpersonu pieteikumus par tiesību normu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normai publisko interešu labad.¹⁴ Šādi pieteikumi var tikt iesniegti neatkarīgi no konkrēta tiesību aizskārumu pastāvēšanas, to izskatīšanu konstitucionālajā tiesā sauc par tiesību normu abstrakto kontroli.¹⁵
- [7] STL 17. pantā ir izvērsti uzskaitīti visi subjekti, kas var iesniegt abstraktās kontroles iesniegumu. No iepriekš minētā panta pirmās daļas 1. punkta izriet Valsts prezidenta tiesības iesniegt abstraktās kontroles pieteikumu. Tiesību literatūrā norādīts, ka Valsts prezidentam nav formālu ierobežojumu iesniegt pieteikumu par jebkuras tiesību normas atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normai.¹⁶
- [8] Lietas faktiskajos apstākļos norādīts, ka Pieteicējs Satversmes tiesā ir vērsies publisko interešu labad, proti, Pieteicējs vēlas nodrošināt tiesisko aizsardzību tām ģimenēm, kurām šobrīd valsts nenodrošina juridisko, ekonomisko un sociālās aizsardzības atbalstu. Turklāt Pieteicējs vēlas, lai visas ģimenes varētu dzīvot cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi (*skatīt NEATBILSTĪBA SATVERSMES IEVADA CETURTAJAI RINDKOPAI UN SATVERSMES 1. PANTAM*).
- [9] Pēc Pieteicēja domām, apstāklis, ka Saeima, pieņemot Grozījumu likumu, nav izpildījusi pozitīvo pienākumu, nenosakot tiesisko attiecību regulējumu visām Latvijas nelaulātām ģimenēm, ir pamats abstraktās kontroles sūdzības iesniegšanai. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka abstraktā tiesību normu kontrole ir līdzeklis, kas kalpo tiesību sistēmas sakārtošanai.¹⁷ Valsts prezidenta rīcība ir vērsta, lai sakārtotu tiesību sistēmu, norādot uz Latvijas tiesiskajā sistēmā izveidojušos nepilnību, kura neparedz ģimeņu tiesisko attiecību regulējumu, un lai aizsargātu publiskās intereses, proti, lai nodrošinātu cilvēka cieņas principa ievērošanu pret visām Latvijas ģimenēm.

¹⁴ Satversmes tiesas 2002. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2002-09-01, 3.1 punkts, 2011. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2010-51-01, 10.2. punkts, 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01, 9. punkts.

¹⁵ Hillgruber Ch., Goos Ch. Verfassungsprozessrecht. 4. Aufl., Heidelberg: C.F Muller, 2015, Rn 62.

¹⁶ Neimanis J. Satversmes tiesas procesa tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019, 135. lpp.

¹⁷ Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01, 9. punkts.

- [10] **Apkopojot iepriekš minēto, Valsts prezidentam ir tiesības iesniegt abstraktās kontroles sūdzību.**

Satversmes tiesas kompetence izskatīt tiesību normu atbilstību Satversmes ievadam

- [11] Pieteicējaprāt, Satversmes tiesas kompetencē ietilpst izskatīt likumu atbilstību Satversmes ievadam. Satversmes ievada projekta autors Egils Levits norādījis, ka preambula nav tikai deklaratīvs teksts.¹⁸ Latvijas tiesību zinātnē ir izteikts viedoklis, par to, ka pagaidām Satversmes tiesā vēl nav izskatītas lietas, kurās tiktu apšaubīta kādas tiesību normas atbilstība Satversmes ievadam, neizslēdzot iespēju šādas lietas izskatīt nākotnē un norādot, ka Satversmes ievads ietekmē pamattiesību tvērumu.¹⁹ Turklāt Satversmes tiesa ir nolēmusi ierosināt lietu “Par Eiropas Padomes 2011. gada 11. maija Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu” 3. panta “c” punkta, 4. panta 3. punkta un 12. panta 1. punkta **atbilstību Latvijas Republikas Satversmes ievadam** [Pieteicēja izcēlums], 1., 99. un 110. pantam.²⁰
- [12] Juridiskajā literatūrā ir atzīts preambulu tiešās juridiskās ietekmes pieejas modelis, kas nosaka, ka preambulā ir rodams konstitūcijas normatīvais pamats un tā vienlaikus ir konkrēta vadlīnija interpretācijai; tās var tikt piemērotas gan tieši – kā jebkuras citas tieši piemērojamas konstitūcijas normas –, gan kalpot par citu konstitūcijas normu precīzu un zinātnisku interpretācijas vadlīniju.²¹ Pieteicēja ieskatā tieši šāds modelis atbilst Satversmes ievada konceptam, proti, pirmkārt, Satversmes preambula kalpo par citu konstitūcijas normu precīzu un zinātnisku interpretācijas vadlīniju, kuru laika gaitā attīstījusi Satversmes tiesa,²² un, otrkārt, preambulu var piemērot tieši,²³ pamatojoties uz Satversmes vienotības principu.
- [13] E. Levits norāda, ka preambulai ir svarīga juridiskā nozīme, proti, tā ir integrāla Latvijas Satversmes sastāvdaļa.²⁴ Šādu tēzi apstiprina arī Satversmes tiesā nostiprinājies

¹⁸ Skat. sīkāk: Egils Levits: “Ko ar preambulu darīt”. Grām.: E. Levits. Valstsgrība. Idejas un domas Latvijai. 1985-2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 690. lpp.

¹⁹ Latvijas Republikas Satversmes tiesas judikatūra, izspriežot lietas, kas skar ģimenes tiesības. Grām.: Osipova S. Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 186. lpp.

²⁰ Satversmes tiesas 2020. gada 3. augusta lēmums par lietas Nr. 2020-39-02 ierosināšanu.

²¹ Skat. sīkāk: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 98. lpp.

²² Kā piemēru skat.: Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01, 21.1., 21.2., 22. un 24.2. punkts, 2019. gada 6. marta spriedums lietā Nr. 2018-11-01, 18.1. punkts, 2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-25-01, 20.2. punkts, 2018. gada 18. oktobra spriedums lietā Nr. 2018-04-01, 20. punkts.

²³ Satversmes tiesas 2020. gada 3. augusta lēmums par lietas Nr. 2020-39-02 ierosināšanu.

²⁴ Skat. sīkāk: Egils Levits: “Ko ar preambulu darīt”. Grām.: E. Levits. Valstsgrība. Idejas un domas Latvijai. 1985-2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 690. lpp.

fundamentālais pamatprincips, ka Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski.²⁵ Satversme sastāv no trīs daļām – tā atspoguļo valsts pamatus, nosaka valsts institūcijas un cilvēktiesības.²⁶ Kā atzinusi Satversmes tiesa, tad “*neviens Satversmes norma vai tās daļa nevar tikt uzskatīta par lieku, jo šāda izpratne sagrautu Satversmes iekšējo loģisko struktūru*”.²⁷ Pamatoti ir uzskatīt, ka arī daļa, kura atspoguļo valsts pamatus, nevar tikt uzskatīta par lieku, proti, ievads ir gan tieši piemērojams, gan izmantojams interpretācijai. Katrai Satversmes normai ir sava noteikta vieta Satversmes sistēmā, turklāt Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās tiesību normas ir savstarpēji cieši saistītas.²⁸ Tāpēc uzskats, ka Satversmes ievads nav tieši piemērojams, lai izskatītu likumu atbilstību preambulai, nonāktu pretrunā ar Latvijas tiesību literatūrā un Satversmes tiesā nostabilizējušajām atziņām, kā arī šāds uzskats ir pretrunā ar Satversmes vienotības principu.

- [14] Ja Satversmes tiesa šādu viedokli neatbalsta, tad, Pieteicējaprāt, Satversmes ievada vārdi ir tieši piemērojami, jo tie ir vispārējie tiesību principi. Šajā aspektā nepieciešams ņemt vērā arī to apstākli, ka Satversme sastāv ne vien no konstitucionālā likumdevēja pieņemtajām normām, bet arī no vispārējiem tiesību principiem; līdz ar to ideja, ka Satversme ir vienots veselums, sevī ietver ne vien pozitīvās tiesību normas, bet arī tiesību principus.²⁹ Katram priekšrakstam, kas pretendē uz tiesību normas statusu, jāatbilst trim pazīmēm: 1) tai ir vispārsaistošs spēks; 2) tās piemērojamību nodrošina valsts tiesu vai izpildu vara piespiedu kārtā; 3) tā ir pielietojama vairākkārtīgi.³⁰ Vispārējie tiesību principi atbilst visām prasībām, kas izvirzītas, lai kādu priekšrakstu atzītu par tiesību normu.³¹ Piemēram, Satversmes ceturtajā rindkopā ietvertais cilvēka cieņas ievērošanas princips ir vispārējais tiesību princips – cilvēka cieņas principam piemīt vispārsaistošs spēks, tā piemērojamību nodrošina valsts, turklāt, tas ir piemērojams vairākkārtīgi. Latvija sevi Satversmes ievada ceturtajā rindkopā definē kā demokrātisku, tiesisku, sociāli atbildīgu un nacionālu valsti; šī rindkopa atklāj Latvijas valsts iekārtas virsprincipus, kā arī nosaka Latvijas valsts konstitucionāli tiesisko

²⁵ Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-03, 2. punkts.

²⁶ Skat. sīkāk: Egils Levits: “Ko ar preambulu darīt”. Grām.: E. Levits. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai. 1985-2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 691. lpp.

²⁷ Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103, 17. punkts.

²⁸ Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01, 16.punkts.

²⁹ Skat. sīkāk: Pleps J. Satversmes iztulkošanas konstitucionāli tiesiskie un metodoloģiskie problēmjaudājumi. Promocijas darbs, Rīga, 2010, 205.lpp. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5050/16744-Janis_Pleps_2010.pdf?sequence=1 [skatīts 30.10.2020.].

³⁰ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 51. lpp.

³¹ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 55. lpp.

raksturojumu.³² Satversmes tiesa ir kompetenta normatīvo aktu atbilstību vispārējiem tiesību principiem, proti, Grozījumu likuma atbilstību cilvēka cieņas principam, kas *expressis verbis* konkretizēts preambulas ceturtajā rindkopā.

- [15] **Apkopojot iepriekš minēto, Satversmes tiesa var izskatīt likuma normas atbilstību Satversmes ievadam.**

³² Skat. sīkāk: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 129. lpp.

NEATBILSTĪBA SATVERSMES IEVADA CETURTAJAI RINDKOPAI UN SATVERSMES 1. PANTAM

- [16] Pieteicējs uzskata, ka ar Grozījumu likumu Valsts pārkāpj no Satversmes ievada ceturtās rindkopas un 1. panta izrietošo cilvēka cieņas ievērošanas principu, Valstij neizpildot tai Satversmes 110. pantā ietverto pienākumu nodrošināt visu ģimeņu juridisko aizsardzību, pieņemot apstrīdēto Grozījumu likumu. Pieteicējaprāt, ar apstrīdēto Grozījumu likumu ir radīta cilvēka cieņas principam pretēja tiesiskā situācija, proti, ar apstrīdēto normu pret viendzimuma ģimenēm likumdevējs ir izturējies, neievērojot cieņu, kas tām pienākas. Necieņa izpaužas likumdevēja bezdarbībā, neizveidojot tiesisko ietvaru, kas regulētu viendzimuma partneru attiecības. Satversmē ietvertās tiesību normas ir savstarpēji cieši saistītas.³³ Līdz ar to Satversmes 1. pantā nostiprinātais cilvēka cieņas princips ir vērtējams kopsakarā ar tā īstenošanas nosacījumiem, kas ietverti citās Satversmes normās. Tāpēc Pieteicējs Grozījumu likumu atbilstību Satversmes ievadam un 1. pantam aplūkos kopsakarā.
- [17] Cilvēka cieņas princips ir vadošais princips, uz kuru jāraugās demokrātiskā tiesiskā valstī. Juridiskajā literatūrā norādīts, ka *“cilvēka cieņa ir fundamentāls konstitucionālo tiesību vērtību princips”*.³⁴ Piemēram, Vācijas pamatlikuma (*Grundgesetz*) 1. pantā, cilvēka cieņa konstitucionāli ir pasludināta par neaizskaramu,³⁵ kā arī cilvēka cieņas jēdzienam ir piešķirta augstākā konstitucionālo principu vērtība līdzīgi kā jēdzieniem – demokrātija, tiesiska valsts vai sociāla valsts.³⁶
- [18] Satversmes tiesas judikatūra šīs atziņas apstiprina, norādot, ka *“Satversmes 1. panta tvērumā ietilpst no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātie vispārējie tiesību principi, tostarp tiesiskas valsts princips. Tiesiskas valsts principa materiālā izpratnē paredz pamattiesību vispārējo rakstura atzīšanu un to aizsardzību. Satversmes ievada ceturtā rindkopa noteic, ka Latvija kā demokrātiska, tiesiska [...] valsts balstās uz cilvēka cieņu”*.³⁷ Turklāt, kā to norādījusi Satversmes tiesa, tad *“cilvēka cieņa*

³³ Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03, 2.punkts.

³⁴ Stern, K. Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1988 – S. 28.

³⁵ Ibid. – S. 22.

³⁶ Ibid. – S. 23.

³⁷ Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2018-08-03, 11. punkts; Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03, 19.1. punkts.

un katra indivīda vērtība ir pamattiesību būtība. Tāpēc demokrātiskā tiesiskā valstī gan likumdevējam, pieņemot tiesību normas, gan tiesību normu piemērotājam, tās piemērojot, ir jārespektē cilvēka cieņa.”³⁸ Iepriekš minēto lakoniski izsaka tēze, ka cilvēks ir vērtība, un viņam piemīt neatņemama cieņa, ko nepieciešams juridiski aizstāvēt vispirms no valsts patvaļas.³⁹ Kā norādījusi Satversmes tiesa, tad “ar cilvēka cieņas principu nav savienojams uzskats, ka viena cilvēka cieņai varētu būt mazāka vērtība nekā cita cilvēka cieņai. Cilvēka cieņas princips neļauj valstij atteikties no pamattiesību nodrošināšanas noteiktai personai vai personu grupai. Sabiedrībā pastāvoši stereotipi nevar kalpot par konstitucionāli attaisnojamu pamatu noteiktas personas vai personu grupas pamattiesību liegšanai vai ierobežošanai demokrātiskā tiesiskā valstī”.⁴⁰ Cilvēka cieņas ievērošanas princips ir Satversmes kodolā ietilpstošs vispārējais tiesību princips, kas ir Satversmes 1. panta tiesiskas valsts virsprincipa saturs, kas *expressis verbis* konkretizēts Satversmes ievadā un nostiprināts Satversmes tiesas judikatūrā.

- [19] ECT atziņās, kuras ir saistošas, interpretējot arī Satversmes tiesas judikatūru un Satversmē ietvertās pamattiesības, nepārprotami norādīts, ka arī viendzimuma pāri ietilpst jēdzienā “ģimene”. Piemēram, ECT spriedumā “*Oliari and others v. Italy*” un “*X and others v. Austria*” norāda, ka kopdzīvē dzīvojoša viendzimuma pāra attiecības, kas dzīvo stabilā *de facto* partnerībā, ietilpst “ģimenes dzīves” jēdzienā.⁴¹ Tāpēc Satversmes tiesa, norādot, ka “no Eiropas Sociālās hartas normām izriet valsts pienākums veicināt ekonomisku, sociālu un arī juridisku ģimenes aizsardzību”⁴² un ka “valstij ir jāaizsargā ikviena ģimene”,⁴³ paredz valsts pozitīvo pienākumu aizsargāt arī ikvienu viendzimuma pāru ģimeni. No Satversmes tiesas judikatūras var secināt, ka no Satversmes ievada piektās rindkopas otrā un trešā teikuma izriet tas, ka viendzimumu pāru ģimenes ir saliedētas un solidāras sabiedrības pamats.⁴⁴ Ģimene ir sociāla institūcija, kas balstās uz sociālajā realitātē konstatējamām ciešām personiskām saitēm, kuru pamatā ir sapratne un cieņa.⁴⁵

³⁸ Turpat.

³⁹ Skat. sīkāk: Bioētikas diskurss Latvijas Republikas Satversmes tiesas judikatūrā. Grām.: Osipova S. Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 514. lpp.

⁴⁰ Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01, 12.2. punkts.

⁴¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 21. jūlija spriedums lietā „*Oliari and others v. Italy*”, 103. punkts, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 19. februāra spriedums lietā “*X and others v. Austria*”, 95. punkts.

⁴² Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01, 13.4. punkts.

⁴³ Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01, 13. punkts.

⁴⁴ Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01, 16.2.2. punkts.

⁴⁵ Turpat.

Viendzimuma pāru attiecībās šīs “*ciešās personiskās saites*” Latvijā neizriet no laulības, bet gan citā veidā, piemēram, faktiskās kopdzīves rezultātā.⁴⁶ Satversmes tiesa atzīst, ka “*tādējādi Satversmes 110. pantā ir ietverts valsts pienākums nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību, citstarp ieviešot tādu tiesisko regulējumu, kas nosaka ģimenes attiecību tiesisko ietvaru*”.⁴⁷ Satversmes tiesa arī ir precizējusi, ka “*sabiedrību veido ne vien tādas personas, kas pēc savas dabas veido ciešās personiskas un ģimeniskas attiecības ar pretējā dzimuma pārstāvjiem, bet arī tādas personas, kas pēc savas dabas veido šādas attiecības ar sava dzimuma pārstāvjiem. Atbilstoši cilvēka cieņas principam valstij vienādā mērā jārespektē arī tie sabiedrības locekļi, kuri pēc savas dabas veido personiskas attiecības ar sava dzimuma pārstāvjiem, kā arī jārespektē tas, ka uz šo attiecību pamata var izveidoties ģimene. Attiecīgi Satversmes 110. panta pirmais teikums kopsakarā ar cilvēka cieņas principu un personas tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību nosaka valsts pienākumu aizsargāt un atbalstīt arī viendzimuma partneru ģimenes*”.⁴⁸

[20] Pieteicējaprāt, likumdevējs, pieņemot Grozījumu likumu, nav izpildījis valstij Satversmes 110. pantā ietverto pienākumu nodrošināt viendzimuma ģimeņu juridisko aizsardzību. Satversmes tiesas judikatūrā ir nostiprinājies tests, kurā izvērtē, vai valsts, pieņemot apstrīdēto tiesību normu, ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā ietverto pozitīvo pienākumu nodrošināt ikvienu ģimenes juridisko aizsardzību. Satversmes tiesai jāpārbauda, pirmkārt, vai likumdevējs ir veicis pasākumus ģimenes juridiskās aizsardzības nodrošināšanai; otrkārt, vai šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai ir ievēroti no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātie vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas.⁴⁹

[21] Lai arī pirmšķietami šķiet, ka likumdevējs ar Grozījumu likumu ir tikai grozījis Satversmes 110. pantā minēto laulību institūtu, precizējot tikai tā jēdzienu, Pieteicējaprāt, kā tas tika norādīts Pieteikuma iesniegumā Satversmes tiesai ar Grozījumu likumu tika skarts arī ģimenes institūts – ne gramatiski, bet gan saturiski. Ja piekrītam tēzei, ka laulība ir ģimenes centrālais elements un ka tā neaptver visas iespējamās ģimenes attiecības, turklāt, atzīstot,

⁴⁶ Turpat.

⁴⁷ Turpat.

⁴⁸ Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01, 12.2. punkts.

⁴⁹ Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01, 17.punkts. Skat. sīkāk arī: Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01, 13. punkts.

ka ģimene ir plašāks jēdziens nekā laulība,⁵⁰ jākonstatē, ka likumdevēja pozitīvā pienākuma neizpilde izpaužas apstākļi, ka, konkretizējot vienu ģimenes elementu, proti, laulību, otrs ģimenes elements, proti, pārējās *de facto* ģimenes, t.i., viendzimuma pāru un heteroseksuālu partneru ģimenes, kuras neizvēlas stāties laulībā, paliek neaizsargāts. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka “*Satversmes 110. panta pirmais teikums līdzās valsts pienākumam aizsargāt un atbalstīt laulību kā savienību starp vīrieti un sievieti nosaka valsts pienākumu aizsargāt un atbalstīt arī ģimeni, vecākus un bērnus. Laulības, vecāku un bērnu aizsardzības un atbalsta pasākumi ir sistēmiski saistīti ar vispārējiem ģimenes aizsardzības un atbalsta mehānismiem*”.⁵¹ Pieteicēja ieskatā ar Grozījumu likumu tika juridiski aizsargāts un konkretizēts viens ģimenes elements, atstājot novārtā otru. Valsts pozitīvais pienākums, pieņemot Grozījumu likumu, bija konkretizēt ne tikai laulības institūtu, bet arī juridiski noteikt pārējo ģimeņu, kuras nav laulībā, tiesisko aizsardzību.

- [22] Pieteicēja ieskatā likumdevējs nav nodrošinājis viendzimuma pāru ģimeņu juridisko aizsardzību, turklāt pat ne minimālā apmērā. Latvijas tiesiskajā sistēmā nav regulējuma, kas regulētu viendzimuma pāru kā ģimenes attiecību tiesisko ietvaru, nosakot šo attiecību dalībnieku personiskās un mantiskās attiecības. Šādu pozitīvo pienākumu nosaka ECT un Satversmes tiesa (*skatīt 19. punktu*). Konstatējot vēsturiskā likumdevēja mērķi, Grozījumu likuma pirmajā⁵², otrajā⁵³ un trešajā⁵⁴ lasījumā likumdevējs skaidri norāda uz nepieciešamību konkretizēt tikai laulības institūtu. Tas atspoguļojas arī Saeimas Juridiskās komisijas izstrādātajā Grozījumu likuma alternatīvajā likumprojektā,⁵⁵ kuru atbalstīja un kurā skaidri norādīta tikai laulības institūta konkretizēšana, neprecizējot pārējo ģimeņu, kuras nav laulībā, juridisko statusu. Arī pēc Grozījumu likuma pieņemšanas nav izstrādāts modelis, kādu to nosaka ECT un Satversmes tiesa savā judikatūrā to ģimeņu juridiskai

⁵⁰ Skat. sīkāk: Levits: ģimene ir viena no sabiedrības pamatvērtībām. Grām.: E. Levits. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai. 1985-2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019, 679. lpp.

⁵¹ Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01, 12.1. punkts.

⁵² Latvijas Republikas 8. Saeimas rudens sesijas 2005. gada 26. oktobra sēdes (9. sēde) stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_051026/st2610.htm

⁵³ Latvijas Republikas 8. Saeimas rudens sesijas 2005. gada 1. decembra sēdes (17. sēde) stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_051201/st0112.htm

⁵⁴ Latvijas Republikas 8. Saeimas rudens sesijas 2005. gada 15. decembra sēdes (19. sēde) stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_051215/st1512.htm

⁵⁵ Skat. sīkāk: Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” (Nr. 1335) anotācija. Pieejama: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1400_0.htm

aizsardzībai, kuras nav stājušās laulībā. Jāsecina, ka likumdevējs nav veicis pasākumus ģimenes juridiskās aizsardzības veicināšanai.

[23] Ja tomēr Satversmes tiesa atzīst, ka likumdevējs ir izpildījis pozitīvo pienākumu viendzimuma pāru ģimenes juridiskās aizsardzības sakarā, Pieteicējs uzskata, ka šāds ģimenes attiecību tiesiskais ietvars neatbilst vispārējiem tiesību principiem un Satversmes normām. Kā jau iepriekš secināts (*skatīt 18. punktu*), cilvēka cieņas princips kā vispārējais tiesību princips, turklāt reizē arī Satversmē nostiprināts princips, nav ticis ievērots, pieņemot Grozījumu likumu. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka “*demokrātiskā tiesiskā valstī gan likumdevējam, pieņemot tiesību normas, gan tiesību normu piemērotājam, tās piemērojot, ir jārespektē cilvēka cieņa.*”⁵⁶ Pieteicēja ieskatā valstij, pieņemot Grozījumu likumu un noregulējot tikai laulības jēdzienu, pret citām ģimenēm nav ievērots cilvēka cieņas princips. Atstājot juridiski neregulētas pārējo ģimeņu mantiskās un personiskās attiecības, šīs ģimenes nesaņem tām pienākušos pamattiesību minimumu. Likumdevējam norādot, ka viendzimuma ģimenes valsts ieskatā ir “*ģimeņu parodija*”,⁵⁷ neatbilst uz liberālo vērtību bāzes veidotajam konstitucionālismam, demokrātijai un tiesiska valsts konceptam, proti, tādai valstij, kādu mēs šodien atzīstam par atbilstošu mūsdienu pasaulei,⁵⁸ respektīvi, ģimenes modelim, kādu to redz ECT un Satversmes tiesa. Pieteicējaprāt, šis ir pamatots iemesls atzīt Grozījumu likuma tiesisko ietvaru par neatbilstošu cilvēka cieņas principam, kas Satversmē pastāv gan kā no Satversmes 1. panta atvasināts vispārējs tiesību princips, gan kā Satversmes ievadā *expressis verbis* nostiprināts princips. Jāsecina, ka veiktie pasākumi nav veikti nav pienācīgi, proti, nav ievēroti no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātie vispārējie tiesību principi, konkrētāk, cilvēka cieņas princips.

[24] **Apkopojot iepriekš minēto, likumdevējs nav izpildījis tam no Satversmes 110. panta pirmā teikuma izrietošo pozitīvo pienākumu nodrošināt arī viendzimuma partneru ģimenes juridisko, sociālo un ekonomisko aizsardzību.**

⁵⁶ Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2018-08-03, 11. punkts; Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03, 19.1. punkts.

⁵⁷ Citēts pēc: Latvijas Republikas 8. Saeimas rudens sesijas 2005. gada 15. septembra sēdes (2. sēde) stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_050915/st1509.htm.

⁵⁸ Bioētikas diskurss Latvijas republikas Satversmes tiesas judikatūrā. Grām.: Osipova S. Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 514. lpp.

NEATBILSTĪBA SATVERSMES 77. PANTAM

- [25] Satversmes 77. pants nosaka, ja Saeima grozījusi Satversmes pirmo, otro, trešo, ceturto, sesto vai septiņdesmit septīto pantu, tad šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir apstiprināmi tautas nobalsošanā. Satversmes tiesas judikatūrā nostiprinājušās atziņas, ka Satversmes 1., 2., 3., 4., 6., vai 77. panta grozījumu gadījumā, 77. pants būtu jāpiemēro arī tad, ja iepriekš minētie panti būtu grozīti nevis tekstuāli, bet pēc būtības, proti, šādus grozījumus ietverot citos normatīvajos tiesību aktos.⁵⁹
- [26] Ar Grozījumu likumu tika izdarīti grozījumi Satversmes 110. pantā. Kā norādīts juridiskajā literatūrā, tad Satversmes 77. panta izpratnē jēdziens “*grozīt*” ietver ne tikai tekstuālus grozījumus sešos aizsargātajos pantos, bet arī konceptuālā pamata papildināšanu, pievienojot tam citas konstitucionālas normas, vai atsevišķu konstitucionālo normu izslēgšanu.⁶⁰ Tātad grozījumus, pēc būtības skarot 1. pantu, var izdarīt ne tikai citos normatīvajos tiesību aktos ārpus Satversmes, bet arī pašā Satversmē, grozot tekstuāli kādu citu Satversmes pantu. Tāpēc arī šajā gadījumā, grozot Satversmes 110. pantu, tekstuāli negrozot 1. pantu, līdztekus tika grozīts un aizskarts no 1. panta izrietošais cilvēka cieņas princips, proti, tika izdarīts grozījums pēc būtības Satversmes pirmajā pantā.
- [27] Satversmes 77. panta piemērošanai nebūt nav nepieciešami grozījumi ar to aizsargātajos pantus, bet ir pietiekami, ka aizsargātajos pantos ietvertās idejas ir aizskartas tādā mērā, ka tās iegūst pavisam citu jēgu.⁶¹ Pirms Grozījumu likuma pieņemšanas, kad Satversmes 110. panta pirmais teikums norādīja, ka “*valsts aizsargā un atbalsta laulību, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības*”. Satversmes tiesas lietā Nr. 2006-07-01, lemjot par tiesībām uz bērna kopšanas pabalstu, ir norādījusi, ka Grozījumu likums nemaina to Satversmes normas daļu, kura runā par bērnu aizsardzību, bet gan pēc būtības šis grozījums, iekļaujot Satversmes 110.pantā laulības definīciju, ievieš izmaiņas 110.panta pirmajā teikumā.⁶² Lai arī Satversmes tiesa šajā spriedumā atsaucas uz Juridiskās komisijas alternatīvā likumprojekta mērķi – iekļaut 110. pantā laulības definīciju – Satversmes tiesa nenorāda uz galveno

⁵⁹ Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lieta Nr. 2007-10-0102, 28.4. un 42.3. punkts, 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01, 15.2. punkts.

⁶⁰ Pleps J. Satversmes 77. panta piemērošanas teorētiskie pamati (III). Jurista Vārds, 27.07.2004., Nr. 28 (333).

⁶¹ Turpat.

⁶² Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr. 2006-07-01, 9. punkts.

Juridiskās komisijas argumentu, proti, konstitucionāli nostiprināt jau pastāvošo regulējumu Latvijas tiesiskajā sistēmā.⁶³ Jānorāda, ka Satversmes tiesa izskata pieteikumu noteiktā apjomā, tāpēc lietā Nr. 2006-07-01 tiesa nevērtēja 110. panta pirmo teikumu, tomēr skaidri norādīja, ka grozījumu likums ir ieviesis izmaiņas Satversmes pirmajā teikumā. Šī tēze netieši norāda uz to, ka Satversmes tiesa spriedumā, atsaucoties uz Juridiskās komisijas argumentu, nav norādījusi patieso Grozījumu likumu mērķi, kas, pēc juridiskās komisijas ieskatiem, bija tikai konstitucionāli nostiprināt pastāvošo situāciju Satversmē. Satversmes tiesa savukārt netieši norādīja uz to, ka pirms laulības definīcijas iekļaušanas 110. pantā, jēdziens “*laulība*” viennozīmīgi nenozīmēja tikai savienību starp vīrieti un sievieti, respektīvi, laulības jēdziens, Satversmes tiesas ieskatā, pēc būtības ieviesa izmaiņas, nevis tikai konstatēja faktisko realitāti.

- [28] Tēzi, ka jēdziens “*laulība*” pirms Grozījumu likumu pieņemšanas nenozīmēja tikai savienību starp vīrieti un sievieti, apstiprina arī jaunākas Satversmes tiesas atziņas. Piemēram, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka “*citāds laulības jēdziena saturs var tikt noteikts, izdarot grozījumus Satversmes 110. panta pirmajā teikumā*”.⁶⁴ Pieteicējaprāt, iepriekš citētā tēze skaidri norāda, ka Satversmē tieši nedefinēts laulības jēdziens, norādot tikai uz laulības aizsardzību no valsts puses, kā tas bija pirms Grozījumu likuma pieņemšanas, aizsargāja arī viendzimuma partneru laulību. Turklāt Satversmes tiesa uzsver, ka “*Satversmes 110. panta pirmajā teikumā ir definēts laulības jēdziens – savienība starp vīrieti un sievieti –, bet šajā pašā normā lietotais ģimenes jēdziens nav konkretizēts un neizvirza dzimumu par kritēriju tādu personu noteikšanai, kuras atzīstamas par ģimeni*”.⁶⁵ Šāda atziņa savukārt ļauj pamatoti uzskatīt, ka arī nekonkretizētais laulības jēdziens neizvirzīja dzimumu par kritēriju tādu personu noteikšanai, kuras atzīstamas par laulātajiem. Pēc pieteicēja domām, Satversmes tiesa skaidri norāda nevis uz abu ģimenes un laulības institūtu atšķirībām, bet gan uz abu jēdzienu konkretizācijas apstākli, respektīvi, ja likumdevējs nebūtu konkretizējis laulības jēdzienu, veicot Satversmes grozījumus, tad laulības jēdzienā ietilptu arī savienība starp viendzimuma personām.

⁶³ Skat. sīkāk: Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” (Nr. 1335) anotācija. Pieejama: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1400_0.htm

⁶⁴ Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01, 12.1. punkts.

⁶⁵ Turpat.

- [29] Pieteicējs uzskata, ka pirms Grozījumu likumu Satversme aizsargāja visu laulāto ģimenes. Pat tādas, kuras Civillikuma⁶⁶ izpratnē nav uzskatāmas par laulātajiem, piemēram, ģimenes, kuras ārpus Latvijas valsts noslēgušas laulību, bet faktiski ir Latvijas pilsoņi. Savukārt, pieņemot Grozījumu likumu, netika respektēts cilvēka cieņas ievērošanas princips. Proti, laulātos, kuru tiesības tika aizsargātas ar Satversmes 110. pantu pirms Grozījumu likuma pieņemšanas, pēc Satversmes 110. panta ietvertās laulības definīcijas minētais Satversmes pants vairs neaizsargā, šādā veidā neievērojot cilvēka cieņas principu pret laulātajiem, kuriem agrāk bija paredzēta Satversmes 110. pantā noteiktā aizsardzība.
- [30] Neievērojot cilvēka cieņas principu, netiek ievērots tiesiskais valsts princips (*skatīt NEATBILSTĪBA SATVERSMES IEVADA CETURTAJAI RINDKOPAI UN SATVERSMES 1. PANTAM*). Šādā gadījumā faktiski tiek grozīts Satversmes pirmajā pantā ietvertais cilvēka cieņas princips, proti, laulāto aizsardzība no valsts puses pēc grozījumu likuma pieņemšanas tiek attiecināta tikai un vienīgi uz pretēja dzimuma laulātajiem. Savukārt, laulāto aizsardzība, kas ietilpst cilvēka cieņas principa tvērumā tiek sašaurināta, respektīvi, sašaurināts un grozīts tiek pats cilvēka cieņas ievērošanas princips.
- [31] **Apkopojot iepriekš minēto, grozot cilvēka cieņas principu, kas ietilpst satversmes kodolā, nepieciešama 77. pantā noteiktā tautas nobalsošana.**

⁶⁶ Civillikums. Valdības Vēstnesis, 41, 20.02.1937.

PAMATTIESĪBU IEROBEŽOJUMA KONSTITUCIONALITĀTES TESTS

- [32] Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes tests, kādu Satversmes tiesa savos spriedumos lieto arī šobrīd, pirmo reizi minēts 2003. gada 20. maija spriedumā lietā Nr. 2002-21-01.⁶⁷ Satversmes 110. pantā nostiprināto tiesību ierobežojumam ir jāatbilst šādām prasībām: a) tam jābūt noteiktam ar likumu; b) tam jāatbilst leģitīmam mērķim, kuru valsts vēlas sasniegt, nosakot šo ierobežojumu; c) tam jāatbilst samērīguma principam.
- [33] Lai apstrīdēto normu, kurā noteikts personas pamattiesību ierobežojums, atzītu par atbilstošu Satversmei, ir jāpārlicinās, ka ierobežojums atbilst visiem pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes testa kritērijiem. Ja Satversmes tiesa secina, ka ierobežojums neatbilst, kaut vienam no šiem kritērijiem, apstrīdētā norma ir atzīstama par neatbilstošu Satversmei.
- [34] Izvērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, Satversmes tiesa pārbauda, vai likums ir: 1) pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību; 2) izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām; 3) pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.⁶⁸ Pieteicējaprāt, Saeima, pieņemot Grozījumu likumu, nav ievērojusi Satversmes 77. pantā noteiktās procesuālās prasības (*skatīt nodaļu NEATBILSTĪBA SATVERSMES 77. PANTAM*). Grozot cilvēka cieņas principu, kas ietilpst satversmes kodolā, nepieciešama 77. pantā noteiktā tautas nobalsošana.
- [35] Ikviena pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.⁶⁹ No Satversmes tiesas atziņām izriet, ka “*pienākums norādīt un pamatot šāda ierobežojuma leģitīmo mērķi Satversmes tiesas procesā visupirms ir institūcijai, kas izdevusi apstrīdēto aktu, konkrētajā gadījumā – Saeimai*”.⁷⁰ Saeima atbildes rakstā norādījusi, ka šādam ierobežojumam leģitīmais mērķis ir tikumības aizsardzība. Sabiedrības tikumība kā leģitīms mērķis aptver sabiedrībā valdošās sociālās un ētiskās normas, par kurām pastāv konsenss, ka

⁶⁷ Satversmes tiesas 2003. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-21-01, 2. punkts.

⁶⁸ Satversmes tiesas 2018. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-30-01, 13. punkts.

⁶⁹ Satversmes tiesas 2009. gada 15. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-36-01, 12. punkts.

⁷⁰ Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. 2011-01-01, 13.2. punkts.

tās ir nepieciešamas sabiedrības harmoniskai funkcionēšanai. Attiecīgās normas nav tiesību normas, bet gan uzvedības noteikumi, kas var mainīties laika gaitā un būt atšķirīgi dažādās vietās un kultūrās.⁷¹ Kā norādījusi Satversmes tiesa, tad “*sabiedrībā pastāvoši stereotipi nevar kalpot par konstitucionāli attaisnojamu pamatu noteiktas personas vai personu grupas pamattiesību iegūšanai vai ierobežošanai demokrātiskā tiesiskā valstī*”.⁷² Latvijas vadošo sabiedriskās domas pētniecisko kompāniju veikto sabiedrisko domu aptauju rezultāti gan 2026. gadā, gan 2027. gadā ir parādījuši, ka aptuveni 52% no Latvijas iedzīvotājiem uzskata, ka viendzimuma pāriem būtu jānodrošina tiesības uz partnerattiecību tiesisku reģistrāciju laulības vai citā formā. Latvija ir gandrīz vienīgā valsts visā Eiropā, kurā nav spēkā nekāds tiesiskais regulējums viena dzimuma pāru attiecību reģistrācijai. Aptaujas rezultāti parāda, ka pašreizējā regulējuma leģitīmais mērķis – tikumības aizsardzība – neiztur nekādu kritiku. Tikumības izpratne Latvijas iedzīvotāju vidū ir mainījusies, salīdzinot to ar Grozījumu likuma pieņemšanas brīdi.

- [36] Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma samērīgumu, Satversmes tiesa pārbauda: 1) vai izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai jeb vai ar izraudzīto līdzekli var sasniegt leģitīmo mērķi; 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama jeb vai leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem; 3) vai ierobežojums ir atbilstošs jeb vai labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu. Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.
- [37] Kā norādījusi Satversmes tiesa, tad “*uzmanība jāpievērš arī cilvēktiesību attīstības tendencēm pasaulē*”.⁷³ Ar izraudzīto līdzekli nevar sasniegt sabiedrības tikumību, jo sabiedrības uzskats par tikumību ir mainījies un sabiedrība pieņem viendzimuma partnerattiecības. Ja Satversmes tiesa nospriestu, ka ar izraudzītajiem līdzekļiem var sasniegt leģitīmo mērķi, tad, Pieteicējaprāt, leģitīmo mērķi var sasniegt ar indivīdam mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Pieteicējs uzskata, ka vienīgais veids, kā var nodrošināt viendzimuma partneru cilvēka cieņai atbilstošu dzīvi, ir ar partnerattiecību reģistrāciju

⁷¹ Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības sōļi, 2000, 287. lpp.

⁷² Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01, 12.2.punkts.

⁷³ Turpat, 12.3.punkts.

laulības vai kādā citā formā. Turklāt, paredzot partnerattiecību reģistrāciju vai laulību starp viendzimuma personām, leģitīmais mērķis tiktu sasniegts tādā pašā līmenī. Nosakot partnerattiecību reģistrāciju vai ļaujot laulāties viendzimuma personām, tikumības aizskārums nemainītos. Faktiskā realitātē šādas laulības tiek noslēgtas citur un notiek šādu personu kopdzīvē, pat tad, ja Latvijas tiesiskajā sistēmā šāda kārtība ir juridiski aizliegta. Atļaujot šādu attiecību reģistrāciju juridiski, sabiedrības tikumība nemainītos. Ja Satversmes tiesa tomēr uzskata, ka leģitīmo mērķi nevar sasniegt ar indivīdam mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, tad jāatzīst, ka ierobežojums nav atbilstošs jeb labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām nodarīto kaitējumu. Sabiedrības ieguvums nebūs lielāks par indivīdam nodarīto kaitējumu, jo, pirmkārt, sabiedrības lielākā daļa ir gatava pieņemt šādu regulējumu. Pieteicējaprāt, divu personu juridiskais stāvoklis nevar negatīvi ietekmēt sabiedrību kā kopumu, jo partnerattiecību reģistrācija laulības vai citā formā galvenokārt skar tikai iesaistītās personas. Otrkārt, šis ierobežojums skar nevis tikai dažus konkrētus cilvēkus, bet gan vairākus tūkstošus indivīdu, kas vienlaikus arī sastāda pietiekami lielu sabiedrības daļu. Nav šaubu, ka ierobežot cilvēka cieņu tik lielai daļai sabiedrības daļai nav samērīgi.

- [38] **Apstrīdētā norma nav pieņemta, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, jo Saeima, pieņemot Grozījumu likumu, nav ievērojusi Satversmes 77. pantā noteiktās procesuālās prasības. Apstrīdētajai normai nav leģitīma mērķa, jo sabiedrības tikumība ir mainījusies kopš Grozījumu likuma pieņemšanas, un turklāt apstrīdētā norma neatbilst samērīguma principam.**

LŪGUMS SATVERSMES TIESAI

Ņemot vērā iepriekš minēto un pamatojoties uz STL 17. panta pirmās daļas 1. punktu, pieteicējs Satversmes tiesai lūdz atzīt Saeimas 2005. gada 15. decembra likumu “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē”, ciktāl tas neparedz laulības vai cita veida partnerattiecību reģistrāciju starp viena dzimuma personām, par neatbilstošu Satversmes ievada vārdiem “Latvija kā demokrātiska, tiesiska [..] valsts balstās uz cilvēka cieņu un brīvību [..]”, Satversmes 1. pantam un Satversmes 77. pantam.

NORMATĪVO AKTU UN IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Literatūra

1. Cilvēktiesības pasaulē un Latvijā. Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000.
2. Hillgruber Ch., Goos Ch. Verfassungsprozessrecht. 4. Aufl., Heidelberg: C.F Muller, 2015, Rn 62.
3. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014.
4. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa Valsts kontrole. Aut. kol. Prof. R. Baloža zin. vad. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013.
5. Levits E. Valstsgriba. Idejas un domas Latvijai. 1985-2018. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019.
6. Neimanis J. Satversmes tiesas procesa tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2019.
7. Osipova S. Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020.
8. Pleps J. Satversmes 77. panta piemērošanas teorētiskie pamati (III). Jurista Vārds, 27.07.2004., Nr. 28 (333).
9. Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015.
10. Rodiņa A. Konstitucionālās sūdzības teorija un prakse Latvijā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2009.
11. Stern, K. Das Staatsrecht der Bundesrepublik Deutschland. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1988 – S. 28.

Normatīvie akti

1. Civillikums. Valdības Vēstnesis, 41, 20.02.1937.
2. Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. Latvijas Vēstnesis. 03.01.2006., Nr. 1.
3. Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis. 01.07.1993., Nr. 43.
4. Satversmes tiesas likums. Latvijas Vēstnesis. 14.06.1996., Nr. 103.

Normatīvo aktu izstrādes materiāli

1. Latvijas Republikas 8. Saeimas rudens sesijas 2005. gada 1. decembra sēdes (17. sēde) stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_051201/st0112.htm
2. Latvijas Republikas 8. Saeimas rudens sesijas 2005. gada 15. decembra sēdes (19. sēde) stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_051215/st1512.htm

3. Latvijas Republikas 8. Saeimas rudens sesijas 2005. gada 15. septembra sēdes (2. sēde) stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_050915/st1509.htm
4. Latvijas Republikas 8. Saeimas rudens sesijas 2005. gada 26. oktobra sēdes (9. sēde) stenogramma. Pieejama: https://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_051026/st2610.htm
5. Likumprojekta “Grozījums Latvijas Republikas Satversmē” (Nr. 1335) anotācija. Pieejama: https://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1400_0.htm

Juridiskās prakses materiāli

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 19. februāra spriedums lietā “X and others v. Austria”.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2015. gada 21. jūlija spriedums lietā „Oliari and others v. Italy”.
3. Par atteikšanos ierosināt lietu: Satversmes tiesas 4. kolēģijas 2003. gada 11. novembra lēmums. Npublicēts; pieejams Satversmes tiesas kancelejā.
4. Satversmes tiesas 2002. gada 22. oktobra spriedums lietā Nr. 2002-04-03.
5. Satversmes tiesas 2002. gada 26. novembra sprieduma lietā Nr. 2002-09-01.
6. Satversmes tiesas 2003. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-21-01.
7. Satversmes tiesas 2004. gada 11. oktobra spriedums lietā Nr. 2004-02-0106.
8. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra spriedums lietā Nr. 2005-12-0103.
9. Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01.
10. Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-07-01.
11. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102.
12. Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01.
13. Satversmes tiesas 2011. gada 14. marta sprieduma lietā Nr. 2010-51-01.
14. Satversmes tiesas 2011. gada 25. oktobra spriedums lietā Nr. 2011-01-01.
15. Satversmes tiesas 2016. gada 15. novembra sprieduma lietā Nr. 2015-25-01.
16. Satversmes tiesas 2016. gada 27. jūnija sprieduma lietā Nr. 2015-22-01.
17. Satversmes tiesas 2017. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2017-02-03.
18. Satversmes tiesas 2018. gada 11. oktobra sprieduma lietā Nr. 2017-30-01.
19. Satversmes tiesas 2018. gada 29. jūnija spriedums lietā Nr. 2017-25-01.
20. Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2018-08-03.
21. Satversmes tiesas 2019. gada 18. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2018-16-03.
22. Satversmes tiesas 2019. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2018-12-01.
23. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedums lietā Nr. 2019-01-01.

24. Satversmes tiesas 2019. gada 6. marta spriedums lietā Nr. 2018-11-01.
25. Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedums lietā Nr. 2019-33-01.
26. Satversmes tiesas 2020. gada 3. augusta lēmums par lietas Nr. 2020-39-02 ierosināšanu.

Citi avoti

1. Latvijas Republikas valsts prezidenta izveidotās Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis “Par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu”. Rīgā 2012. gada 17. septembrī, Pieejams: https://tzpi.lu.lv/files/2017/03/17092012_Viedoklis_2.pdf [skatīts 01.11.2020.].
2. Pleps J. Satversmes iztulkošanas konstitucionāli tiesiskie un metodoloģiskie problēmjaudājumi. Promocijas darbs, Rīga, 2010. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5050/16744-Janis_Pleps_2010.pdf?sequence=1 [skatīts 30.10.2020.].